

Szabó

Ivánál

Vásárhely, Damjanich utca. Kurucz képeiről jól ismert panoráma: Mártély felé futó, a kanyar után térré szélesedő hosszú utca, oly tág, hogy piacot, vásárt lehetne tartani benne. Jótékony falusi csönd, patriarchális viszonyok. Az emberek, asszonyok kiállnak a kapuba beszélgetni, szomszédokkal szót váltani. A látogatót az egyik kapu fölött — középkori céhjelzésre emlékeztetően — majolika tábla igazítja útba, rajta száguldó csikó. Maga az épület fölüjírt parasztház, kemencével, padlós tisztaszobával. Mindenütt könyv, kerámia, terrakotta, hanglemez, szerszám. A mindennapi használat — nem pedáns, de célszerű — rendjében.

Szabó Iván szobrászművész ajtaján évforduló ürügyén kopogtatunk. Az idén már a huszonötödik főiskolás művésztelepet szervezi és vezeti Vásárhelyen. Első kérdésem is ehhez a csöndes jubileumhoz kapcsolódik. Hogyan is kezdődött, mi haszna lett belőle városnak, főiskolának?

— 1937-ben jártam először Vásárhelyen. Igaz, nem ide indultam, hanem Makóra, Erdei Sándor barátom meghívásának eleget tenni. De évfolyamtársaim a főiskolán, Kurucz és Z. Gács annyit beszéltek a városról, hogy a kíváncsiság Vásárhelyre is áthajtott. Így ismerkedtem össze Kohánnal, Galyasival. Ekkor fogamzott meg bennünk a gondolat: újra kellene éleszteni Tornyaiék, Endre Béláék egykori művésztelepét. Az akkori viszonyok közt a terv nem valósulhatott meg. Pedig már Z. Gács is leutazott, hogy mint újságíró tudósítsa a fővárosi lapokat a nagy eseményről. A polgármester barátsággal fogadta, napokon át vendégelte, etette-itatta, de pénzt nem adott. 1953-ban jártam újra Vásárhelyen, egy helyi kiállítást zsűrizni. Siralmas anyag gyűlt össze: Kurucz, Kamotsay már Pesten élt, Kohán többnyire Gyulán. A vásárhelyi művészetnek csak múltja van, jelene nincs? — döböntem meg. Itt tenni kell valamit. Akkor már a főiskolán tanítottam, s nyáron lehoztam az első főiskolás csoportot Vásárhelyre. Nem sok kedvük volt az Alföldre jönni, de hamar megszerették a várost. Vonzotta őket légköre, melyben volt valami munkára ingerlő. A gimnázium helyet adott, a Majolikagyár munkalehetőséget, a múzeum pedig kiállítótermet. (Mert a vásárhelyi főiskolás művésztelepet az különbözteti

meg a töbitől, hogy itt minden évben összejön egy jó kiállításra való anyag.) A huszonöt év alatt több száz pályakezdő művész jutott így el Vásárhelyre. Köztük több Munkácsy-díjas: Asszonyi Tamás, Csikszentmihályi Róbert, Hézsó Ferenc, Konyorcsik János, Ligeti Erika, Németh József, Szalay Ferenc, Szathmáry Gyöngyi, Szemethy Endre és mások. Sokan visszajártak közülük, s megindult a letelepedés is. Az Őszi tárlatokon kiállító művészek nagy része e kapcsolat révén illeszkedett be az alföldi művészélet kereteibe. Szobrásztanár vagyok, így természetes, hogy többségben szobrásznövendékeket hoztam le. Ezt azért sem fölösleges hangsúlyozni, mert a köztudatban Vásárhelyről meglehetősen festészetcentrikus kép alakult ki.

— *A művésztelep ürügyén hadd kérdezzelek pedagógusi ars poétikádról. A pedagógia — szokták mondani — öntékozlás. Így érzed Te is? Egyáltalán: mit tartasz a nevelés által megvalósíthatónak?*

— A pedagógusi munka számomra nem annyira öntékozlás, mint megújulás. A tanár a keze alá került fiatal művészgeneráció révén újraélheti szellemi kamaszkorát, a velük való foglalkozás frissítően hathat művészi tevékenységére is. Az időbeli veszteség, amit a tanítás jelent, bőven megtérül. Az ifjúság élményeinek, világlátásának megismerésével a magam szemlélete is gazdagodik. Hogy mit tehet a pedagógia? Óvakodnunk kell az illúziók és a szkepszis végleteitől. A mesterség ugyan tanítható, még a művészi érzékenység is fejleszthető. A tanár ablakokat nyithat a világra, tévutakra figyelmeztethet, tehetséget azonban nem adhat. A növendékkel együtt kell a művészi karaktert kiformálni. Ezért vagyok a szabadabb pedagógia híve: nem nyúlok bele hallgatóim munkájába, inkább papíron rajzolom le különvéleményem. A tanár feladata, hogy tanítványát ráébredesse önnön lehetőségeire: alkatára, egyéniségére, valós lehetőségére. A XX. század hatalmas választékot kínál stílusban, műfajban, modorban, ábrázolás- és kifejezőmódban. Ha a művészjelölt hajlama ellenére választ, divatokat hajszol, visszatarthatatlanul modorossá, epigonná válik. Mindenki csinálja azt, amit legjobban szeret, amit számára tehetsége sugall. Lírikus alkatra nem lehet drámát ráerőltetni. De hogy jól választhasson, ismernie kell a mesterség fogásait. A plasztika nyelvén csak az tud szabadon beszélni, aki tisztában van a nyelvtani alapokkal. Egy további feladat: lehetővé tenni, hogy a növendékek minél több élményt, élettapasztalatot gyűjtsenek maguknak, benne éljenek a valóságban. Mert élmény nélkül nincs művészet. Ezért tartom nagyon fontosnak, hogy a főiskola zárt világából időnként kikerüljenek a hallgatók, például nyári művésztelepi gyakorlat formájában.

— *Vetítsük e pedagógusi eszményt emberi-művészi eszmélésed, pályakezdesed történetére. Mit kaptál kívülről, iskolától, tanártól, ami segített tehetséged kibontásában, indulásodban?*

— Tizenkilenc évig jártam iskolába, de jórészt autodidaktának érzem magam. Sokat tanultam a negatív pedagógiától. Mindez persze nem jelenti, hogy nem találkoztam tanulmányaim során kiváló tanárokkal. Középiskolába a Vas utcai kereskedelmibe jártam, itt Szerb Antal tanította az angol levelezést s vezette az önképzőkört. Félénk, félszeg ember volt, a munka kimerültségével kedélyében. (Ekkor írta fő műveit.) Óráján bármilyen viccet el lehetett mesélni — angolul. Sajnos, nekünk nem ő tanította a magyart, így hogy valójában ki volt, csak később, érettségi után fedeztem föl magamnak. Ezután — szociológiai érdeklődésemet kielégítendő, de szülői ösztönzésre is — a közgazdasági egyetemre iratkoztam be. Legelevenebben Teleki Pál agnyitogató, színes órái élnek bennem; úgy látszik, sokkal jobb tanár volt, mint politikus. Egy év múlva mentem át a képzőművészeti főiskolára. Kerényi Jenővel és Tarr Istvánnal a külön Bory Jenő tanítványai voltunk. A főiskolán azonban legtöbbet Szőnyitől, az alakjraz, és Lyka Károlytól, a művészettörténet tanártól kaptam. Igazi mesteremnek Medgyesy Ferencet tekintem: kijártam hozzá, véleményyt mondtott munkáimról, néha még követ is szerzett, hogy faraghassak. A főiskola érdemének tudom be, hogy önállóságra szoktatott. Már másodéves koromban kiállíthattam: 1936-ban a főiskola jubileumi kiállításán egy göcseji parasztféjet. Nyolc munkám van a Nemzeti Galéria tulajdonában, amit főiskolás éveim alatt készítettem.

— *Hogyan alakult pályakezdedés, milyen csoportokhoz, irányzatokhoz kötődtél?*

— Két meghatározója szellemi fejlődésnek: a szocialista művészcsoport és a Márciusi Front, a népi írói baloldal. A szocialista művészcsoporthoz inkább politikailag, mint stílusán tartoztam. Barátaim, Kurucz D. István és Berda Ernő révén kerültem velük kapcsolatba, legközelebb Sugár Andorhoz, Goldmann Györgyhöz közülük. A Márciusi Fronthoz Erdeiek révén érkeztem. 1942-ben aztán fölvettek a KUT tagjai sorába. A polgári baloldal álláspontját kifejező művészeti társaság vezéregyéniségei ekkor Szőnyi, Bernáth, Medgyessy voltak.

— *A polihisztorok kora a reneszánszsal lejárt. Mégis vannak ma is, akik a specializáció ellenében élnek, bővebben markolnak tudományokba, művészetekbe. Közéjük tartozik Szabó Iván is. Irodalmi műveltsége széles körű és alapos (jól tudja, ki a modellje, ha érmet készít Babitsról vagy Radnóti-ról, Erdei Ferencről vagy Németh Lászlóról), a felszabadulás után aktív néptáncos, sőt a mozgalom egyik vezetője, s ma se marad el nap testkultúra (lovaglás, úszás) nélkül. Mi a közös e sokirányú tevékenységben, van-e közös egyáltalán, vagy éppen a sokfélesége vonz?*

— Van közös nevező. Inkább az egységet érzem benne, semmint a sokféleséget. Művészetben is, pedagógiában is egyetlen szenvedélyem: az ember. Mint szellemi és fizikai lény. Sport, tánc, szobrászat közös lényege a mozgás, ami emberben testesül meg. Különbség köztük dimenziókban van. A tánc időben valósul meg, a szobor a tér statikájában. A polihisztorok a XX. századra korszerűtlenné vált: felületességet, pontatlanságot szül. Pedig már Kodály megmondta: a pontosság erényét csak a tehetségtelenség nélkülözhetik. Életvitelemben a sokféleséget inkább párhuzamnak érzem. A tánc, a lovaglás: szobrászati motívum. Mint tevékenységek, úgy tartoznak össze, hogy egyiket a másikkal pihenem ki. A szobrász számára a pihenés is munka. A művész nemcsak akkor alkot, amikor verset ír vagy plasztikát készít. Akkor is, amikor nem csinál semmit. Amikor terv és cél nélkül formálódik benne valami. Már a megfigyelés is az alkotói folyamat része. Ezért szoktam óvni növendékeimet például a feltűnő öltözködéstől: ne megfigyeltek legyenek, hanem megfigyelők.

— *A szűkebb szakmára térve: szívesen foglalkozol nagy kompozíciókkal, hadd utaljak itt köztéri szobraidra; a Kinizsi-re, a Gerelyes lányra, a Budai önkéntes ezred emlékművére, a Lenin-portréra, a Női sportlovasra, az Éneklő lányra — de legalább annyira vonz a kisplasztika: érem, plakett, kerámia, fajaragás. Nem érzed-e a specializálódás szükségét? A műfajok korszakok szerint rendeződnek el pályádon, vagy pihentető váltógazdálkodásban élnek egymás mellett, mint amikor parallel több könyvet olvasunk egyszerre? Hogyan tudod az „ihletet” tartósítani, állandósítani?*

— A szakosodás számomra alkati kérdés. Mindig érdekelt, milyen új jelentést kap egy-egy gondolat más műfaji közegben. A műfajok gyakorta ki is segítik egymást. Nemesgyeser megesik, hogy kerámiamotívumból érem, kisplasztikából szobor lesz. A pécsváradi *Irókázó lány* például előbb kisplasztikai ötlet volt. Úgy dolgozom, hogy egyszerre nyolc-tíz témát is érlelek. Ha az egyikkel elakadok, előveszem a másikat. A műfajok közt hasonlóképp válogatok, mint a háremúr a szeretők közt. Van úgy, hogy egy érem három évig is készül. Ha köztéri szobron dolgozom, mindig a tervezési időszak a leghosszabb. Addig nem kezdem el, míg minden le nem tisztul bennem. A sikertelenségért sem a kultúrpolitikát okolom, hanem önmagamat: nem vártam, ki az intuíció végső sugallatát, lerövidíttem a kihordási időt, túl hamar fejeztem be a művet.

— *Van-e valami hierarchia a műfajok között? Fém, fa, kerámia sokfélesége visszavezethető-e valamilyen ősförmára, mintára?*

— Van. Mint minden vizuális művészetnek, a szobrászatnak is a rajz az alapja. Minden munkám erős grafikai előkészítéssel születik. Nemcsak azért, mert szerelmese vagyok a rajznak (reménytelenül), hanem mert belőle ágaznak el egyes műfajaim. Minden szobor egy plasztikai dráma arról, hogyan sikerül a kétdimenziós grafikát háromdimenziós térbe áttenni. A relief: rajz és szobor határértéke.

— *A rólad szóló kritika megállapította, hogy művészeted fő törekvése a rene-*

SZABÓ IVÁN: KINIZSI

OBUDA

szánsz szépségeszmény XX. századi újrafogalmazása. A kor diszharmoniójára, zaklatottságára válaszként, műveidben az ember, természet harmonikus egyensúlyi állapotban, friss derűvel, az ifjúság romlatlan tisztaságában jelenik meg. Nem ellentmondás ez?

— Egyszer Erdei Ferenc is kérdezte, hogyan támadhat ideges, nyugtalan időben ilyen harmonikus életmű. Példázattal válaszoltam neki. Ha ég a ház, sokan kiabálnak, pánikba esnek. Én vödört fogok, oltani kezdek, majd segíték újraépíteni. Az avantgarde művészettel már akkor megismerkedtem, amikor még eszem ágában se volt, hogy valaha is szobrász leszek. A Párizst járt, Chagall, Picasso környezetében forgó Kádár Béla műtermében. Azóta is figyelek a világ eseményeire, tudok reményeiről, kudarcairól, veszélyeztetettségéről. De nem vagyok hajlandó állandó kétségbeesésben élni. A rendtelenségben a rendet keresem. Szépnek látom és láttatom a madarakat, a lovakat, az embert. A művészet hivatása, hogy gyógyoszer legyen az emberiség betegségére. Ezzel függ össze szobrászi ars poétikám. Igényem a közérthetőség — akárcsak Arany Jánosnak —, az olyan formanyelv, amely közvetíteni képes a művészetet az emberekhez. Nem rejtvényeket akarok közölni, hanem életörömet, hitet. Persze, alkalmazkodva anyag és funkció törvényéhez. A kő statikus tömörségéhez, a fa melegebb, emberibb hangulatához, a kerámia játékos lehetőségéhez. Lírikus alkat vagyok, őszinteségre, vallomásosságra törekszem, műveimből akár életrajzom is leolvasható.

— *Ideje, hogy közéleti témákra váltsunk. Már csak azért is, hogy beszélgetésünk magatartásod jellemzésének föladatát is betöltse. Idevágó első kérdésem — megengedem — provokatív: Milyennek látod a realizmus helyzetét ma Magyarországon?*

— A realizmus átmenetileg nem divat, de hosszú távon korszerű. A magyar szellemi életnek lemaradási komplexusa van, már csak a kellő időben ki nem élt avantgarde miatt is. Zelk találó megjegyzése szerint egy soha nem volt Párizs felől nézzük a hazai viszonyokat. Amikor hazatértem Párizsból, én is valami hasonlót éreztem; ott lehet korszerű a kubizmus, a Tisza-parton nem. A gyors divatváltásokból születhet riportázs, ez lehet a kor szimpptomája, de a kor kifejezője nem. A művészetnek — és ez a műtörténet tanulsága — ama konkrét társadalomról kell mondania valamit, amelyben a művész él. Nem kérdőjelezem meg a nonfiguratív művészet létjogosultságát. A nonfiguratív művészet a kor ornamentális igényét elégíti ki, termékenyítően hat az építő- és díszítőművészetre. Tudomásul kell vennünk, hogy mint környezetformáló művészetre, szükség van rá. De léte nem teheti fölöslegessé, nem szüntetheti meg az ábrázoló művészetet.

— *Egyes kritikákban azt olvassuk, hogy a vásárhelyi (alföldi) művészet az ötvenes évek sematikus gondolkodásához kapcsolható, megragadt a konzervativizmusban, önmagát másolja. Milyennek látod a vásárhelyi iskola helyzetét?*

Egyes kritikusok valóban elmarasztalják a mai alföldi művészetet. Pedig születtek és születnek itt értékes művek, érvényesek és maradandóak, melyek hírt mondanak a ma emberéről a következő generációknak is. Bizonyos kritikákról az a véleményem, hogy nem a meglévőt akarják magyarázni, ismertetni, hanem egy vélt esztétika felől szeretnének diktálni. Ez nem feladata a kritikának, a nagy kritikusok példája mást tanít. Ők a műből indultak ki, annak minőségéből próbálták az alkotó egyéniségét, látásmódját, formanyelvét kielemezni. Lyka Károly egy időben tudott harcolni Nagybányáért, az alföldiekért és a gödöllőiekért. Mert — mint Kállai Ernő írta — az igazi kritikus sokszerelmű. Továbbá a kritikának a művészet társadalmi szerepét is vizsgálnia kell. Mi nem bújhatunk el — mint a franciák — az esztétika mögé. Nekünk társadalmi küldetésünk is van, amit nem végez el helyettünk senki.

— *Úgy tűnik, a vásárhelyi művészet atomizáltabb, mint valaha. Sportnyelven szólva: kiváló játékosok gölképtelen csapata. Vajon szervezhető-e egyáltalán a művészet, vagy csak hierarchikusan, mint a középkori műhelyekben? Érdekek, stílusok individualizációja nem függ össze valahogyan a művészet jellegével, természetével?*

— Erdei Ferenc mondása jut megint eszembe: szervezhető, de oly nehéz föladat, mint egy marék bolhát tenyerünkön megtartani. Az alkotásnak a magány a létfor-

mája. Az atomizáltság nem vásárhelyi specialitás, hanem világjelenség. Amikor az alföldi művésztelep újjászerveződött, fiatal, pályakezdő művészekből, egyenlő eséllyel induló tehetségekből, a helyi csoport homogénebb volt. Azóta nyilvánvalóvá váltak a szintkülönbségek, a belső differenciáltság, és ez megkérdőjelezte az egységet. Jó művészek élnek Vásárhelyen, de kevésbé alkalmasak szervezői szerepre, gyakorlati szervezőkészség, diplomáciai érzék és messzenéző álmodozás egyeztetésére. Aztán Vásárhely az utóbbi időben mintha lemaradt volna — különösen, ha Szentendrével, Péccsel, vagy akár Szolnokkal, Kecskeméttel hasonlítjuk össze — az anyagi föltételek megteremtésében is. A galéria nem épült meg, oly akciók, mint az utcanévtábla, félbemaradtak. Persze hiba volna, ha a valamikori összefogást mitizálnánk. Nagybánya se volt egységes, belső ellentétek szabdalták, s a vásárhelyi művészetet múltja se volt épp idill. Nem cél, hogy az emberek imádják egymást. De tarthatatlan állapot, hogy a helyi művésztelep egységét közös vállalkozások, egységes föllépés helyett — jobbára csak a támadó kritika deklarálja.

— *Mégis mi köt Vásárhelyhez?*

— Nem a művészet, nem az anyagi érdek, hanem az itt élő emberek. Majolikagyári munkások, középiskolai tanárok, lovasok, akik közé úgy érkezem, mintha hazajönnék. Szeretem a tájat is. Mártélyt, a Tiszát. Igazi munkahely e város; eszembe juttat termékeny gondolatokat, alkotásra ösztönöz.

GREZSA FERENC

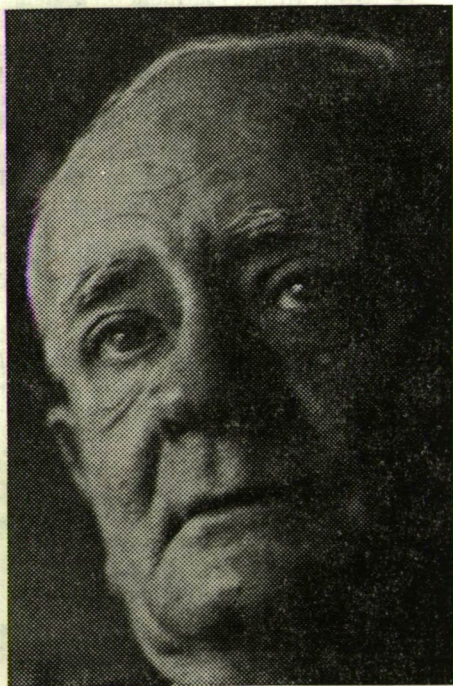
Féja Géza 1900-1978

Allunk a bazsi temetőben, térdig egy megvénhedt sírhanth fűvében. Géza bácsi szenved a hőségben, fújtatva lihegi a szót:

— Ez a gonosz asztma... Tudod, mindig mondtam szegény Pistának: csak innén tudsz megújulni, magadban új szenvedélyeket szítani. Innén, a faludból. Sokan nem tudják, milyen jól írt prózát. Talán ő maga sem hitte... Késő már minden...

Döngtek, hulltak a göröngyök, eltemette legnagyobb fiát a bazsi föld. Amott hátul a sümegi várhegy, balra tőlünk az óriás búzamező, amelyen át ösvényt taposott a gyászoló gyülekezet. Még egy főhajítás, aztán indulásra kész röstelkedő álldogálás. Széled a tömeg. Itt-ott hátbaverések, baráti parolák, már újra mosolygó arcok.

— Bármily rettentő, az élet rendje — mondta ő még mindig fakón, majd kiszvartatva karon ragadott, s fordított az akácok felé: — Látod azt a nőt?

A harmadik embert nyüstöli... Ez aztán az asszony! Az ilyentől menekedni kell...

Allunk a farkasréti temetőben. Any-